Consecinţe lingvistice ale migraţiei: limba română în context italian. Studiu de caz

Harieta TOPOLICEANU
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi / Università degli Studi di Torino
harieta.topoliceanu@unito.it

Abstract: The present paper focuses on a brief description of a complex phenomenon that concerns the current multiethnic and multicultural society, that is the linguistic consequences of emigration, particularly regarding the Romanian immigration in Italy. The research is based on the analysis of the written productions of the students native speakers of Romanian language who attended a laboratory of Romanian language offered by the Department of Foreign Languages and Literatures and Modern Cultures of the University of Turin, and aims at highlighting the influences exerted by the Italian language on the Romanian language of the mentioned subjects and the dynamics of the Romanian language written and transmitted by these young people, members of the Romanian community in Turin, one of the largest communities of foreign residents in Italy.
Keywords: *contact linguistics, linguistic interferences, linguistic transfer*, *languages in contact, Romanian language in immigration context.*

În contextul general al dezbaterilor privind contactul dintre limbi şi consecinţele lingvistice al migraţiei ce caracterizează societatea din epoca actuală, prezenta intervenţie propune un studiu de caz bazat pe analiza producţiilor scrise ale studenţilor români care au frecventat (în anii universitari 2013/2014 şi 2014/2015) un laborator de limba română, organizat în cadrul Departamentului de Limbi şi Literaturi Străine şi Culturi Moderne al Universităţii din Torino, şi urmăreşte atât observarea influenţelor exercitate de limba italiană asupra limbii române a subiecţilor menţionaţi, cât şi evidenţierea dinamicii limbii române scrise şi vehiculate de aceşti tineri, membri ai comunităţii româneşti din Torino, una dintre cele mai numeroase comunităţi de rezidenţi străini din Italia.

Laboratorul amintita fost coordonat de prof. Roberto Merlo şi adresat studenţilor de origine română (sau basarabeană) care au inclus şi disciplina Limba română în planul studiilor de Master oferite de Departamentul de Limbi şi Literaturi Străine şi Culturi Moderne al Universităţii din Torino (Italia). Structura laboratorului s-a axat pe traduceri din română în italiană şi pe analiza unor romane româneşti propuse pentru un festivalul de literatură care se desfăşoară de mai mulţi ani, la Chambéry, în Franţa, *Le Festival du Premier Roman*.

BDD-A31750 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:19:22 UTC)

Festivalul, dedicat romanelor de debut ale unor scriitori selectați (francezi sau din alte ţări participante, printre care şi România), a fost înființat în 1987şi se desfăşoară anual, de obicei, în luna mai. Din cauza situației sanitare mondiale, ediţia a 33-a a festivalului a fost amânată pentru toamna 2020. Începând cu anul 2012, şi România a fost prezentă în cadrul Festivalului, iar mai jos este ilustrată lista laureaţilor români participanţi la ediţiile desfăşurate până în 2019. Sunt indicate, de asemenea, referinţele romanelor de debut ale acestor scriitori:

- 2012, ediția a 25-a: Marta Petreu, *Acasă pe câmpia Armaghedonului*, Polirom, 2011;
- 2013, ediția a 26-a: Florin Irimia, *Defekt*, Brumar, 2012;
- 2014, ediția a 27-a: Matei Cocimarov, *Casa Belzer*, Tritonic, 2013;
- 2015, ediția a 28-a: Cornel Bălan, *Escroc SRL*, Humanitas, 2013;
- 2016, ediția a 29-a: Camelia Cavadia, *Vina*, Editura Trei, 2015;
- 2017, ediția a 30-a: Petru Berteanu, *Cumsecade*, Tritonic, 2016;
- 2018, ediția a 31-a: Bogdan-Alexandru Stănescu, *Copilăria lui Kaspar Hauser*, Polirom, 2017;
- 2019, ediția a 32-a: Iulian Bocai, *Ciudata și înduioșătoarea viață a lui Priță Barsacu*, Polirom, 2018.

Legat de organizarea festivalului, se cuvine să precizăm că secția de română de la Universitatea torineză a constituit, de-a lungul anilor, şi un cerc de lectură pentru Festival, în sensul că romanele propuse erau citite şi evaluate de către membrii cercului care elaborau apoi un clasament propriu ceera trimis organizatorilor festivalului. Comisia de concurs, reunea/reuneşte clasamentele primite din partea diferitelor cercuri de lectură şi desemna/desemnează un câştigător pentru fiecare limbă, acesta fiind invitat să participe la ediția festivalului din anul respectiv. La Chambéry, în zilele festivalului, se organizează prezentări de carte, întâlniri cu cititorii, ateliere de traducere şi secţiuni de semnare de autografe. Romanele propuse spre analiză şi discutate în cadrul atelierului de care ne ocupăm în acest cadru au fost următoarele:

- Cristian Ardelean, *Agenția*, Cartea Românească, Bucureşti, 2013;
- Adina Dabija, *Șaman*, Polirom, Iaşi, 2013;
- Lavinia Bălulescu, *La mine-n cap*, Cartea Românească, Bucureşti, 2013;
- Doru Pop, *O telenovelă socialistă*, Cartea Românească, Bucureşti, 2013;
- Adrian C. Romila, *În drum spre sud. Roman de aventură*, Editura Brumar, Timişoara, 2012;
- Mihai Radu, *Sebastian, ceilalți și-un câine*, Polirom, Iaşi, 2014;
- Ligia Ruscu, *O dimineață la vânătoare*, Polirom, Iaşi, 2014;
- Cornel Bălan, *Escroc SRL*, Humanitas, Bucureşti, 2013;
- Bogdan Costin, *Cum să faci primul milion*, Cartea Românească, Bucureşti, 2013.

BDD-A31750 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:19:22 UTC)

Lucrările elaborate de către studenţi, ca partea evaluării finale la aceste laboratoare organizate de către profesorul Merlo în anii universitari indicaţi, păstrate în arhiva secţiei de limba română, ne-au fost puse la dispoziţie de profesorul coordonator în vederea observării trăsăturilor limbii române scrise a subiecţilor menţionaţi şi au constituit *corpus*-ul de analiză al prezentei cercetări. Materialele analizate au inclus: a) fişe de lectură [în care studenţilor li s-a cerut să indice referinţa bibliografică a romanului (titlul, autorul, editura, anul apariţiei, câteva informaţii despre autor), tipologia acestuia (gen, specie literară), conţinutul (locul desfăşurării acţiunii, timpul desfăşurării acţiunii, scurtă descriere a personajelor, stil, teme, citate preferate, un scurt comentariu]; b) recenzii pentru 9 romane de debut româneşti, propuse în cadrul a două ediţii ale festivalului (2014 şi 2015). Precizăm că toate materialele au fost elaborate de către studenţi de origine română (11 studenţi români, o studentă din Republica Moldova), aceştia putând însă alege limba în care doreau să redacteze lucrările (română sau italiană). Astfel, trei studenţi înscrişi în grupele participante la laborator au preferat să redacteze lucrările în limba italiană.

Investigarea preliminară a *corpus*-ului de analiză a pus în evidenţă câteva trăsături de ordin general privind limba română a acestor studenţi. În primul rând, am putut constata, aproape în majoritatea lucrărilor, absenţa diacriticelor, fenomen explicabil prin neinstalarea pe computerele de lucru a tastaturii româneşti sau prin lipsa deprinderii de a folosi semnele diacritice în comunicarea mediată de suporturile electronice actuale (smartphone, tablet, iPad, computer). O altă trăsătură de natură ortografică remarcată priveşte utilizarea eronată a literelor *â/î,* ceea ce dovedeşte necunoaşterea sau nestăpânirea corectă a normelor ortografice ale limbii române actuale. Din raţiuni ce ţin de păstrarea autenticităţii materialului analizat, precizăm că, în exemplele pe care le vom prezenta în lucrare, am menţinut ortografia utilizată de studenţi (cu lipsa semnelor diacritice).

În linii generale, greşelile ortografice identificate pot fi grupate în două categorii: a) simple scăpări, cauzate de neglijenţa în redactare, care nu au un caracter sistemic (de exemplu: *un melanj nedeslusit de* ***ideii***; *primul băiat important din viaţa* ***protagoniste***); b) erori cu caracter recurent, produse prin încălcarea unor reguli ale sistemului limbii române. În *corpus*-ul analizat am putut remarca prezenţa a numeroase exemple aparţinând mai ales celei de-a doua categorii, aceasta fiind şi categoria care prezintă interes pentru analiza lingvistică.

Printre greşelile recurente înregistrate se numără: scrierea într-un singur cuvânt a unor expresii care ar trebui să fie scrise în cuvinte separate (*nici el* ***numai***{nu mai} *era cel de* ***altă dată***{altădată}; *până* ***numai***{nu mai} *este*; ***deajuns***{de ajuns/de-ajuns}; *Marcel s-a ţinut de promisiune, deşi era mai* ***învârstă***{în vârstă}etc.), scrierea unor cuvinte în cuvinte separate (***aşa dar***{aşadar}; *o aventură plină de elemente* ***ne mai văzute***{nemaivăzute}; *în așa măsură* ***în cât***{încât} *pare că locurile*; ***ne având***{neavând} *multe lucruri în comun* etc.), utilizarea incorectă a cratimei (*prostii* ***făcut-e***{făcute} *de noi toţi, religia s-au eutanasia*; *evenimentele sunt povestite așa cum* ***sa-u***{s-au} *întâmplat*; *accepta* ***intru-n***{într-un} *final*; *specificate*

BDD-A31750 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:19:22 UTC)

intru-n{într-un} *mod nu destul de clar*; *cu care* ***ş-ia***{şi-a} *împărţit viciul şi norocul*; ***simţi-se***{simţise} *bine gustul* etc.), lipsa cratimei în cuvinte alcătuite din două părţi de vorbire diferite (*il determina pe batrînul Dunca de* ***ai***{a-i} *incredinta secretul şi* ***al***{a-l} *face părtaş*; ***completinduse***{completându-se}; *după ce practic* ***la***{l-a} *omorit*; ***taicasu***{taică-su} în loc de *tatăl său*; *unde* ***sa***{s-a} *născut protagonista; pentru* ***ai***{a-i} *demonstra ceea ce simte; povestea nu* ***ma***{m-a} *atras ca tematică*; *situatia care a* ***aduso***{adus-o} *in pragul disperarii*; *nu vor avea niciodată ocazia de* ***aşi***{a-şi} *cunoaşte într-adevăr sufletele* etc.), scrierea fonetică (în *are nevoie de libertate pentru* ***as putea*** *exprima toate capacitatile lui* am evidenţiat redactarea eronată a structurii *a-şi exprima*; în *alegerea scriitoarei de* ***a scrii*** , forma evidenţiată indică scrierea fonetică a unei varietăţi diatopice pentru verbul *a scrie*; structurile *sa se plimbe de pe un tavan* ***pe altu*** sau *pentru* ***simplu*** *motiv* oferă două exemple în care se remarcă lipsa terminaţiei consonantice şi, respectiv, a articolului *-l*, fenomen specific limbii vorbite; în ***partierele*** *blocurilor* sau în *alegerea scriitoarei de a* ***scrii***, ortografia cuvintelor evidenţiate reflectă o pronunţie regională), necunoaşterea formelor de plural ale unor substantive şi adjective (*construirea* ***replicelor***{replicelor}; *pivotul* ***intregei***{întregii} *povestiri*), utilizarea nepotrivită a formelor substantivelor cu două forme de plural (*plecarea tinerilor* ***creieri*** în loc de ~ *creiere*), ortografierea eronată a unor forme flexionare pentru substantive (*rezolvînd fără a ezita problema* ***prietenii***{prietenei} *sale Eleni*; *pe parcursul* **povestirei**{povestirii}; *femeia* ***vieţi***{vieţii}sale; ***ochii***{ochiii} *Apriliei si a* [sic]***femeiei***{femeii} *de pe tavan; începe să descrie* [...] *verile petrecute la Măgina,* ***ani***{anii} *de liceu,* ***ani***{anii} *de facultate,* ***prieteni***{prietenii}*,* ***colegi***{colegii}*,* ***vecini***{vecinii} *şi dragostea*; *unul din* [sic] ***bărbaţi***{bărbaţii} *cei mai importanţi din viaţa protagonistei*; *cu* ***ochi***{ochii} *adevărului*; *a oferi* ***detali***{detalii}; *abis al* ***vieti***{vieţii}; *în momentele grele ale* ***vieti***{vieţii}; *prima parte a* ***carti***{cărţii}; *la o bere cu* ***prieteni***{prietenii}; *sensul* ***povesti***{poveştii}; *sfarsitul* ***lumi***{lumii}; *începutul* ***povestiri***{povestirii} etc.), ortografierea incorectă a pronumelui semi-independent *al* (*omul de incredere* ***a***{al} *boierului*; *doi prieteni, invitati* ***ale***{ai} *rudelor*; *cele mai importante evenimente* ***a***{ale} *cărţii*; *lipsesc părţi întregi* ***a***{ale}*propoziţiilor*; *eroina* ***a***{al} *carei nume*; *după moartea* ***a***{Ø} *mamei sale*; *misterul vieţii şi* ***a***{al} *viziunilor sale*; *prezenta* ***a***{Ø} *moltor personaje*; *unul din* [sic] *puţini* [sic] *prieteni* ***a***{ai} Adinei; *debutul în proză* ***a***{al} *scriitoarei*; *cu toate mizele* ***ale***{Ø} *meciurilor viitoare*; *ultimele decenii* ***a***{ale} *secolului XX*; *din imaginile* ***ale***{Ø} *copilăriei*; *critic* ***a***{al} *noilor tendinte* etc.), ortografierea incorectă a formelor adjectivului pronominal de întărire (***însăşi***{însuşi} *protagonistul*; *il ajuta pe* ***insasi***{însuşi} *protagonist*[sic]; *pe ele* ***însuşi***{însele}; *de a fugi de ea* ***insumi***{însăşi}; ***insasi***{însuşi} *boierul Constantin Dunca*; *să se cunoască una pe cealaltă şi pe ele* ***însuşi***{însele} etc.), ortografierea eronată ademonstrativelor (***aceea***{acea} *libertate*), a formelor flexionare ale pronumelui semi-independent *cel* (*aventura ei* ***ceea***{cea} *mai mare*), a pronumelui relativ compus(***cea ce***{ceea ce} *simte*; ***cea ce***{ceea ce} *spune*; ***cea ce***{ceea ce} *pare*; ***cea ce***{ceea ce} *poţi numi*etc.), redactarea eronată a formei de infinitiv pentru verbele cu tema în -i (*va* ***trăii***{trăi} *bine şi fără griji*; *totul va* ***fii***{fi} *clar*; *imposibilităţii ei de a* ***iubii***{iubi}), nestăpânirea formelor flexionare ale pronumelor personale (*unor elevi pe care rar* ***le***{îi} *interesează ceva* etc.), utilizarea

BDD-A31750 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:19:22 UTC)

eronată a expresiei *ca şi* în structuri non-comparative (*el* ***ca şi***{ca} *tată nu suporta, pur şi simplu, să o vadă că suferă*). Prezenţa acestor greşeli în *corpus*-ul analizat se datorează nestăpânirii regulilor ortografice şi morfo-sintactice specifice limbii române, fiind greşeli comune şi în cazul limbii române scrise în România.

În planul sintaxei, analiza *corpsus*-ului a evidenţiat dezacorduri de diferite tipuri. În cazul erorilor de această natură, am remarcat, de pildă, acordul de gen realizat după genul pe care substantivele îl au în limba italiană. Iată un exemplu de acest tip: *cand trebuie sa retii* ***personajele*** *principale si ce legatura au intre* ***ei***{ele}. Termenul *personaj* este un substantiv de genul neutru în limba română, însă echivalentul său din limba italiană, *personaggio*, este de genul masculin, fapt ce explică alegerea formei *ei* (pronume personal, genul masculin, numărul plural), în locul formei *ele* (cu referire la un substantiv neutru, numărul plural). Un alt caz de acord eronat a fost identificat şi în următorul exemplu: ***începutul*** *evenimentelor* ***au***{are} *loc in septembrie*. După cum se poate observa, predicatul propoziţiei a fost acordat la plural, fiind pus în corelaţie cu pluralul *evenimentele* şi nu cu substantivul *începutul*, adevăratul subiect al propoziţiei). O situaţie analogă se observă şi în următorul exemplu: ***unul*** *din* [sic] *motivele de critica* ***pot***{poate} *fi*… Şi în acest caz acordul a fost făcut cu un plural, reprezentat de substantivul *motivele*, şi nu de pronumele nehotărât*unul*, cum ar fi fost corect.

Numeroase sunt şi cazurile în care se remarcă necunoaşterea uzului potrivit al registrelor limbii. În multe dintre lucrările scrise analizate se remarcă utilizarea unor elemente ce ţin de registrul regional sau colocvial (*din păcate,* ***asta este***{aceasta este situaţia; aşa stau lucrurile}; *este o alternativă valabilă pentru a-ţi omorî timpul, in statia de autobuz sau daca nu e nimic interesant de privit la televizor;* ***Nu-i***{nu este} *un text care sa te puna pe ganduri...*; *cum* ***ni-a***{ne-a} *fost demonstrat*; *sfarsitul* ***ii***{este} *mai aproape de noi decat ne putem imagina*; *sa isi ia viata in propriile* ***mani***{mâini}; ***taicasu***{tatăl său}; ***din cauza asta***{din acest motiv; din această cauză} *pe parcursul romanului nu este menţionat* etc.), utilizarea neadecvată a discursului direct într-un text argumentativ (*s-a întors la părintele Nicodim* ***zicând: e a patra viata parinte,*** *dar eu...* etc.). În textele analizate nu lipsesc nici elementele specifice comunicării scrise pe chat: (✍; *face sa fie* ***shi***{şi} *el printre suspectaţi*; ***shi***{şi} *iar as reveni la introducere* etc.)

Am remarcat, totodată, utilizarea nepotrivită a unor termeni (*este* ***încrezut***{încrezător} *în propriile puteri)* şi influenţa altor limbi asupra (orto)grafiei unor cuvinte (*alcoholic* în loc de *alcoolic*, după modelul reprezentat de eng. *alcoholic*; *film* ***American***, structură în care adjectivul a fost scris cu majusculă după modelul reprezentat de adjectivele care indică naţionalitatea în unele limbi, cum este cazul limbii engleze; *momente* ***genante***{jenante}, <j>-ul românesc fiind redat prin grupul <*ge*> după modelul reprezentat, probabil, de limba franceză, în cuvinte precum *garage*).

Însă fenomenele de interferenţă lingvistică cu ponderea cea mai mare în *corpus*-ul analizat privesc, firește, contactul dintre limba română şi limba italiană. În ceea ce priveşte contactul dintre limbi cu referire la migraţia românească, există studii recente dedicate interferenţelor şi modificărilor apărute în limbajul

BDD-A31750 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:19:22 UTC)

vehiculat de românii stabiliţi în Italia [Merlo, 2007; Cohal, 2014] sau Spania [Jianu, 2012], ţări în care fenomenul migrator românesc a cunoscut cea mai mare pondere în ultimii ani. Referitor la interferenţele lingvistice dintre română şi italiană remarcate în *corpus*-ul analizat, acestea pot fi grupate în cele două categorii principale de fenomene care vizează contactul dintre limbi, şi anume *împrumutul* şi *calcul lingvistic*. Dacă prin împrumut se are în vedere preluarea şi introducerea unor termeni din limba A (limba donatoare) în limba B (limba receptoare), calcul lingvistic reprezintă un procedeu similar

> „care se produce – implicit sau explicit, conştient sau inconştient – atunci când un vorbitor pus în situaţia de a confrunta două limbi (prin traducere, prin faptul de a fi bilingv etc.) percepe anumite proprietăţi ale unor cuvinte şi/sau structuri dintr-o limbă A şi le transferă în limba B, reproducând modelul din limba A cu mijloace proprii limbii B." [Merlo, 2007: 241].

În timp ce împrumutul presupune lipsa cuvântului în limba receptoare în care intră şi la sistemul căreia se adaptează, calcul lexical presupune existenţa a cel puţin două cuvinte, unul în limba donatoare şi unul în limba receptoare, între care se pot stabili analogii care duc la transferul de proprietăţi de la unul la celălalt [cf. Merlo, 2007: 242]. Cu alte cuvinte, prin calchiere se transferă dintr-o limbă în alta aspectul fonetic (şi grafic), proprietăţile morfologice şi semantice ale termenului străin care modifică sistemul limbii în care acesta intră, în timp ce prin împrumut se transferă cuvântul propriu-zis care, în multe cazuri, pierde total sau parţial trăsăturile fonetice şi morfologice pe care le avea în limba de origine, adaptându-se sistemului limbii receptoare, cu eventuale modificări semantice. În cazul împrumutului se face ulterior distincţia între *împrumuturi adaptate* (parţial sau total) şi *neadaptate* la sistemul grafic, fonetic şi morfo-fonologic al limbii receptoare. Împrumuturile identificate în *corpus*-ul analizat aparţin cu precădere primei categorii şi, având în vedere ocurenţele, par să fie percepute de către subiecţi drept cuvinte româneşti: ***memorizarea***{memorarea} *numelor* (după modelul it. *memorizzare); ideii* ***dezordinate***{dezordonate} (după modelul it. *disordinate);* ***legera***{uşoara} *ironie* (după modelul it. *leggera*; ar mai putea fi vorba aici şi de redarea <j>-ului românesc prin grupul *ge*, după modelul unor împrumuturi franţuzeşti prezente sub această formă în italiană, de ex. *garage*, vezi şi *supra*)*;* ***deliriu***{delir} (după modelul it. *delirio*)*; o* ***deluzie***{deziluzie; dezamăgire} *de dragoste* (după modelul it. *delusione*); ***linea***{linia} *timpului* (după modelul it. *linea*); *surprinde* ***pulsaţia***{pulsul} *vieţii* (după modelul it. *pulsazione*); *desi se fac* ***referimente***{referirii} (după modelul it. *riferimenti*); *urmărind* ***partita***{meciul}*meciul* (după modelul it. *partita*); ***aleatul***{aliatul} *ruşilor* (după modelul it. *alleato*); *vis foarte* ***particolar***{deosebit} (după modelul it. *particolare*).

Câteva exemple întâlnite în text ar merita, poate, o atenţie aparte: de pildă *fără* ***impedimenti***{piedici} (după modelul it. *impedimenti*). Lipsa utilizării semnelor diacritice în text, ne permite să avansăm ipoteza că în termenul evidenţiat, care indica un substantiv la numărul plural, subiectul avea în vedere

BDD-A31750 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:19:22 UTC)

un <ţ> românesc, ca în modelele rom. *frate-fraţi, munte-munţi*. Redarea grafică a sunetului [ts] prin *t* fără semnul diacritic (*t̨*) o bănuim şi în exemplul: *temele* ***romantului***{romanului}, cuvânt obţinut după modelul it. *romanzo*. Nu credem că subiectul avea în vedere cuvântul [!]*romantul*, ci mai degrabă [!]*romanţul*, după it. *romanzo*. În acest caz, am putea vorbi şi despre un fenomen de calc fonetic [cf. Merlo, 2007: 241], obţinut prin redarea [tz]-ului italian (căruia îi corespunde la nivel grafic un <z>) prin <ţ>-ul românesc.

Pe de altă parte, am remarcat influenţa aspectului grafic al limbii italiene şi asupra unor cuvinte din limba română, ca de pildă: ***tecnologia***{tehnologia}, ***psicologia***{psihologia}, fenomen care ar putea fi interpretat şi drept calc grafic [cf. Merlo, 2007: 250]. O parte a greşelilor de această natură îşi găsesc explicaţia în faptul că subiecţii au o mai mare deprindere cu scrisul în limba italiană, decât cu cel în limba română. Pentru mulţi dintre ei, limba română este o limbă mai mult vorbită decât scrisă, fiind limba pe care o folosesc, aproape exclusiv, în comunicarea cotidiană cu membrii familiei sau cu prietenii români. Experienţa acumulată în ultimii ani, în calitatea de lector de limba română la universitatea torineză, ne-a permis să cunoaştem şi aspecte legate de şcolarizarea preuniversitară a acestor subiecţi. Am putut afla, astfel, că mulţi dintre aceşti subiecţi au efectuat aproape întregul parcurs şcolar în Italia, fapt ce explică slaba deprindere cu scrisul în limba română. O altă trăsătură de ordin grafic des întâlnită ar fi înlocuirea unui <u> cu <o> în împrumuturi latine culte sau romanice, după cuvântul omoradical din italiană, ca de pildă *vis foarte* ***particolar*** (după modelul it. *particolare*). În *corpus*-ul analizat am întâlnit şi cazului unui termen împrumutat sub formă modificată, vocala <o> din italiană fiind înlocuită cu <u>, termenul astfel obţinut fiind consideratmai adecvat sistemului limbii române: *evenimentele ce o* ***circundă***{înconjoară}, după modelul it. *circonda*.

În seria calcurilor lingvistice, am identificat, de asemenea, numeroase calchieri sintactice după limba italiană şi anume: forma pasivă cu verbul *a veni* (*cand* ***vin „prezentate”***{sunt prezentate} *personajele mai relevante*; ***vin menţionate***{sunt menţionate} *şi numele...*; *in roman* ***vin descrise***{sunt descrise} *evenimente* etc.), formarea timpului mai mult ca perfect al indicativului după modelul reprezentat de limba italiană şi anume verbul auxiliar la indicativul imperfect, urmat de participiul trecut al verbului de conjugat (**erau venuti**{veniseră}), preferinţa pentru folosirea infinitivului în locul conjunctivului (*care dau de banuit* ***a fi o*** *crima*; *naratorul a fost obiectiv in* ***apovesti*** după it. *nel raccontare*; *il determina pe batrînul Dunca de* ***ai incredinta*** *secretul şi* ***al***{a-l} ***face*** părtaş; este *interesant* ***a analiza***; *ajung* ***a culmina*** *cu* după it. *arrivano a* etc.), folosirea posesivelor sau a pronumelor personale în genitiv în locul «dativului posesiv» românesc, utilizat frecvent în limba română (*exprima punctul ei de vedere* după modelul it. *esprime il suo punto di vista*, în loc de *îşi exprimă punctul de vedere*; *o modalitate perfectă de a regenera mintea* ***noastră,*** *a fluidifica sufletul* ***nostru*** în loc de *o modalitate de* ***ne*** *regenera mintea, de a* ***ne*** *fluidifica sufletul* etc.), redarea complementului indirect în dativ, cu prepoziţie, un fenomen prezent în limbile romanice, convergent cu unele varietăţi ale românei actuale şicare ar putea fi

BDD-A31750 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:19:22 UTC)

descris ca o re-romanizare a limbii române întrucât este vorba şi despre un fenomen existent în limba română veche (*focalizarea este internă* ***a*** *textului*,după modelul it. *è interna* ***al*** *testo*; *se adresează* ***la*** *un lector*, după it. *si rivolge* ***a*** *un lettore*; reproducerea unor construcţii factitive italieneşti (***face un vis***{are un vis; visează} după modelul it. *fa un sogno*). Cazurilor de interferenţă lingvistică menţionate li se mai pot adăuga şi calcurile frazeologice în care sunt reproduse tipare ale unei structuri italieneşti: ***în mod ca*** *protagonista* (după modelul it. *in modo da/che*...), ***în schimb de*** *poveşti* (după modelul it. *in cambio di storie*); *elementul […] care le şi desparte* ***mai mult ca altceva*** *este Tudor* (după modelul it. *più di ogni altra cosa*); *căutată de Adina* ***în oricare loc*** (după modelul it. *în qualsiasi posto/luogo*); *se întinde pe* ***o arcă de timp*** (după it. *un arco di tempo*); ***demn de notă*** *momentul în care şeful agenţiei spune*... după modeul it. *degno di nota*).

Din *corpus*-ul analizat nu lipsesc nici calcurile semantice care privesc modificarea, după un model italian, a sensului unui cuvânt românesc deja existent şi neschimbat ca formă: *cunoştinţe vaste despre acest* ***argument***{subiect} (după modelul it. *argomento*); *să facă un* ***paralel***{comparaţie} (după modelul it. *parallelo*).

Un caz a parte de calc pe care l-am putea numi «pragmatic» sau de natură pragmatică, întrucât nu priveşte calchierea unor tipare gramaticale, ci selectarea unor forme asemănătoare la nivel lexical, dar diferite la nivelul frecvenţei de utilizare în cele două limbi în contact, l-am întâlnit în următoarele exemple: *nu il* ***gasesc*** *un roman care să*...; *găsesc că*... În aceste exemple, verbul utilizat (*a găsi*) este un verb care, potrivit DEX, are şi sensul de 'a fi de părere, a socoti', însă frecvenţa lui de utilizare, în această accepţiune, este mult mai redusă faţă de situaţia înregistrată în limba italiană, unde verbul *trovare* (al cărui prim sens este echivalent sensului primar pe care verbul *a găsi* îl are în limba română şi anume acela de 'a da de (sau peste) ceva sau cineva') este mult mai des folosit cu sensul de 'a fi de părere, a socoti'. O situaţie similară este reprezentată de termenul *ambient* (*într-un* ***ambient*** *complet diferit*, după modelul it. *ambiente*), preferat cuvintelorromâneşti cu o mai mare frecvenţă de utilizare, *mediu* sau *ambianţă*.

Din motive de spaţiu, nu discutăm în acest cadru dificultăţile legate de încadrarea interferenţelor lingvistice într-o anumită categorie (calc sau împrumut). Ne limităm la a spune că, de multe ori, aceste fenomene privesc mai multe paliere lingvistice şi pot fi interpretate din mai multe perspective, ceea ce face dificilă descrierea exactă şi neechivocă a mecanismelor care stau la baza producerii acestora. Scopul acestui studiu de caz era acela de a observa dacă şi în ce măsură fenomenele de interferenţă se manifestă şi în cazul redactării în limba română a unor „teme pentru acasă", elaborate, prin urmare, nu sub presiunea examenului şi a timpului limitat avut la dispoziţie.

Încheiem această intervenţie cu câteva observaţii finale, de ordin general. Analiza *corpus*-ului avut la dispoziţie ne-a permis să observăm că fenomenul de interferenţă cel mai des întâlnit este calcul, prezent la mai toate nivelurile limbii, fapt explicabil, în parte, prin înrudirea celor două limbi în contact, româna şi italiana, dar şi prin slaba conştiinţă lingvistică a subiecţilor. O altă trăsătură identificată priveşte slaba stăpânire a registrelor limbii, în special a registrului scris, literar. Această

BDD-A31750 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:19:22 UTC)

realitate îşi găseşte explicaţia în faptul că subiecţii nu au avut acces la o formare instituţionalizată în limba română, limba italiană furnizându-le, de cele mai multe ori, terminologia utilizată. Drept urmare, româna acestora tinde tot mai mult să piardă statutul de limbă maternă şi să devină ceea ce Balboni numeşte – referitor la limba copiilor imigranţilor italieni din Statele Unite – «limbă etnică», prin aceasta înţelegându-se o limbă vorbită de către comunitatea de origine a unei persoane, dar pe care persoana în cauză nu şi-a însuşit-o ca limbă maternă, fiind vorba despre o limbă pe care o aude în cadrul familiei şi care, de cele mai multe ori, nu este limba standard a ţării de origine, ci o varietate locală [cf. Balboni, 2012 (2008): 10].

Demersul întreprins ne-a permis să observăm că interferenţele înregistrate în producţiile scrise elaborate de către studenţi în condiţii diferite faţă de cele din timpul examenelor universitare sunt în mare parte similare cu cele înregistrate în cadrul examinărilor (scrise şi orale) organizate la sfârşitul cursurilor de lectorat pentru grupa vorbitorilor nativi, pe care le-am organizat în ultimii ani la Universitatea din Torino. Materialul analizat, deşi limitat la un număr redus de producţii scrise, ne-a oferit ocazia, pe de o parte, să semnalăm dinamica limbii române scrise şi transmise de aceşti studenţi (fenomenele observate în producţiile scrise, fiind prezente, şi în vorbire), iar, pe de alta, din perspectiva activităţii didactice pe care o desfăşurăm în context italian, ne-a furnizat elemente utile pentru (re)structurarea programelor didactice viitoare care trebuie să ţină seama de problemele de natură lingvistică pe care limbile în contact, în cazul de faţă limba română şi limba italiană, le ridică. Suntem de părere că monitorizarea constantă a acestor fenomene se dovedeşte extrem de necesară în vederea adoptării unor strategii didactice adecvate care să se axeze pe reflectarea asupra limbii române scrise şi vorbite de către aceşti studenţi români şi pe conştientizarea fenomenelor de interferenţă lingvistică, în scopul evidenţierii şi corectării, pe cât posibil, a greşelilor de limbă cauzate de transferul lingvistic de proprietăţi din limba italiană în limba română.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

DEX, 2012: Academia Română, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, 2012, Editura Univers Enciclopedic Gold.

Balboni, 2018 (2012): Paolo Balboni, *Le sfide di Babele. Insegnare le lingue nelle società complesse*, Utet, 2018 (2012).

Balboni, 2012 (2008): Paolo Balboni, *Fare educazione linguistica. Attività didattiche per Italiano L1 e L2, lingue straniere e lingue classiche*, Utet, 2012 (2008).

Cohal, 2014: Alexandru Cohal, *Mutamenti nel romeno di immigrati in Italia*, Milano, FrancoAngeli, 2014.

Jieanu, 2012: Ioana Jieanu, *Interferenţe lingvistice româno-spaniole*, Iaşi, Editura Lumen, 2014.

Merlo, 2007: Roberto Merlo, „Interferenţe lingvistice italo-române. Studiu de caz", în L. Botoşineanu, E. Dănilă, C. Holban, O. Ichim (coord.), *Români majoritari/Români minoritari: interferenţe şi coabitări lingvistice, literare şi etnologice*, Iaşi, Alfa, 2007, pp. 253-271.

BDD-A31750 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:19:22 UTC)